

פרק א. פסוקים ב-ד

זכות ישראל על הארץ הקדושה

המחנך: אני מבקש מכם לקרוא יפה יפה את שלושת הפסוקים שרשמתי על הלוח הנוגעים לנושא שלנו, זכות ישראל על ארץ ישראל. תזכרו נא מה שלמדנו בשיעור הפתיחה לספר, כי יהושע כבר לחם פעם אחת מלחמה לא ארוכה, בעמלק (שמות יז, ח-ג). עתה היה עליו לנהל מלחמה גדולה. לפי זה, האם לא חסר משהו בדברי ה' בפסוקים אלו?

תלמיד: לא נזכר כי עליו להילחם.

המחנך: נכון מאד. נאמר לו: "קום עבור", כאילו יש צורך רק לעבור ולבוא לדבר מוכן.

תלמיד: אבל היו שם אנשים.

המחנך: בודאי. אנו נראה שהיו אנשים שהתנגדו למסור את ארצם לישראל. היתה מלחמה גדולה עד שכבשו אותה. אבל בפסוקים אלו לא נזכר דבר מכך. אולי תנסו להסביר, מה הסיבה לזה. תראו יפה בספר.

תלמיד: ה' אומר שהוא נותן להם את הארץ. ה' יכול ליתן גם דבר של אחרים. העולם שלו.

המחנך: נכון מאד. אין ה' עושה כן בכל עת ולא בכל ארץ, אף כי כל העולם שלו. אבל הוא עשה כן עם הארץ הקדושה. אולי שמעתם או למדתם: האם הארץ הקדושה היא ארץ גדולה? כמה זמן דרוש כדי לעבור בארץ מדרום לצפון ממזרח למערב?

תלמיד אחד: לאבא שלי יש מכונית. נסענו כמעט בכל מקום בארץ. אבא אמר לי שבפחות מיום אפשר לעבור מקצה אחד לשני. כמעט כל מדינה בארצות הברית גדולה מן הארץ הקדושה.

תלמיד שני: בתורה למדנו כי זו היתה ארץ שבעת עמים, שבע מדינות, כמו שבע סטייטס בארה"ב.

המחנך לכיתה: עם מי משניהם אתם מסכימים?

תלמיד: היו אלו מדינות קטנות.

המחנך: נכון מאד. תלמדו בספר יהושע כי היו שם שלושים ואחד מלכים (פרק יב) ולא רק שבע מדינות. בכל עיר היתה מדינה קטנה. הארץ היתה אהובה וחשובה בעיני הכל והאנשים רבו אלו עם אלו. בדרך כלל גם לא היו אנשים שישבו בארץ תקופות רבות. עמים שונים עברו בארץ, חמדו את יופיה וגם את הדברים הטובים שבה, עברו מצפון לדרום ממזרח למערב, הם התיישבו בארץ, בנו ערים וכפרים, כי היא היתה ריקה. הם לא ידעו כי אין זו ארץ ככל הארצות ואי אפשר להתיישב בה בלי רשות מיוחדת מה'. הם לא הכירו את ה'. ה' נתן להם לשבת שם כל עוד עם ישראל לא הוכן לבוא ולהתיישב בארץ. כאשר הגיע הזמן,

אמר ה' לישראל, הנה זו הארץ הקדושה ואתם העם הקדוש, אני נותן לכם את הארץ. על כן לא הזכיר בכלל את האנשים היושבים שם, כי לא היתה להם זכות על הארץ הקטנה והקדושה.

תלמיד: אבל מה הם אשמים. הם לא ידעו את ה' ולא ידעו כי זו ארץ קדושה.

המחנך: נכון מאוד. בגמרא (ירושלמי שביעית פרק ו) נאמר כי יהושע שלח אנשים או מכתבים לכל העמים האלה, ובהם הסביר להם מה היא הארץ הזו והציע להם שלוש הצעות: הראשונה, שישלימו עם בני ישראל, יקבלו עליהם להתנהג כמו שאנשים צריכים להתנהג ואז ישבו יחד עם ישראל בארץ.

השניה, שיעזבו את הארץ הקטנה הזו וילכו לארצות אחרות. היו אז מקומות ריקים רבים בארצות מסביב. כך אמנם עשה עם אחד, הוא הגירגשי, שהלך לו ונשאר חי וקיים והיה לו טוב. השלישית, אם הם חפצים דוקא להמשיך בדרך החיים שלהם והם אינם מסכימים להשלים עם ישראל, ילחמו ישראל אתם.

כאמור, רק עם אחד הסכים לצאת. עוד נלמד שעם קטן אחד השלים, אמנם ברמאות. השאר נלחמו.

תלמיד: הם לא האמינו כי ה' אמר כך. זו היתה ארץ שלהם. על כן הם לא רצו לשמוע להצעות. **המחנך:** זה לא היה טוב. אתם רואים שלא היה כל כך קשה להאמין. הנה הגירגשי כן האמין. סוף סוף כולם שמעו על יציאת מצרים ומה שנעשה לישראל במדבר, כמו שלמדתם בתורה. **תלמיד:** הגויים היום וגם אז, חושבים כי הם מתנהגים כמו שצריך. איך זה שבני ישראל יכולים לצוות עליהם איך להתנהג.

המחנך: ראשית, יש הבדל בין הגויים של אז לגויים של היום. הגויים חייבים רק בשבע מצוות. בני ישראל דרשו מהם לשמור אך על שבע מצוות אלו. כיום כמעט כל גוי השומר את החוק שומר גם על שבע המצוות. כל חוקה של ארץ מסודרת מכילה את שבע המצוות, לא כן היה אז. ה' לא הסכים כי אנשים כאלה יחיו בארץ הקדושה. הוא רצה שהם יטיבו את דרכם, או יצאו משם.

זה מה שנאמר בפסוקים ב-ד. ה' אומר: זו ארץ שלכם, העם הקדוש, אני נתתי אותה לכם. לא נתתי לכם הרבה. אנשי קודש לא צריכים הרבה נכסים. ה' לא הזכיר להם כי הם צריכים להילחם, כי לא רצה ה' במלחמה. אילו קיבלו את ההצעה לשלום לא היו בני ישראל נלחמים איתם. בתורה נאמר במפורש שנלחמים רק אם הגויים לא משלימים (דברים כ, ז).

אנו עוד נלמד כי בני ישראל לא היו כל כך מרוצים מן המלחמה והפסיקו אותה לפני שכבשו את כל הארץ. המלחמה הזו היתה מצוה קשה, אבל בני ישראל חייבים היו לקיים אותה. [למעשה היתה מלחמה זו גם עונש על התנהגות ישראל בענין המרגלים. אילו זכו להנהגה עליונה היתה הארץ נפתחת לפניהם ללא מלחמה].

הערה כללית על שבע מצוות בני נח

אם המדובר בכיתה שיש בה אפשרות לשוחח על נושא זה, ירחיב המחנך את דבריו בהזדמנות זו על עניין ז' מצוות בני נח. להלן הצעה קלה.

המחנך: אמרתי שבכל חוקה של ארץ הגונה כלולים שבע המצוות. ננסה לבדוק האם בחוקה של ארצות הברית כלולים שבע המצוות. אולי אתם לא בקיאים גם בחוקת אמריקה, אבל ננסה.

אנו לא נלך לפי הסדר, אלא לפי הפשוט ביותר:

א. האם מותר להרוג לפי חוקת אמריקה?

תלמידים: הורגים הרבה, אבל אסור.

המחנך: ה' לא רצה שבארץ ישראל יגורו אנשים שאינם מסכימים כי אסור להרוג. מי שיבוא לקבל אזרחות אמריקאית ולא יסכים שאסור להרוג - גם באמריקה לא יקבל רשות לגור.

זו אחת משבע המצוות שנדרשו תושבי ארץ כנען לקבל עליהם, או לעזוב את הארץ. האם אתם חושבים שנעשה להם עוול בדרישה כזאת. בוודאי שלא.

ב. האם מותר לגזול? אין צורך להאריך שאסור. זו מצווה שניה משבע המצוות. בני ישראל דרשו מן הכנענים שיסכימו לכך. היש בזה עוול? בוודאי שלא.

ג. האם מותר להתחתן עם קרובים? כל הגויים בעלי תרבות מסכימים שזה אסור. זו מצווה שלישית שתושבי הארץ הקדושה נדרשו לקיים כדי שיוכלו להישאר בארץ. האם היה בזה אי צדק?

ד. יש באמריקה מערכת משפט, בתי דין נמוכים וגבוהים ובית משפט עליון. וכן בכל מדינה מסודרת. גם זו אחת משבע המצוות. הרי לנו ארבע מצוות שתושבי הארץ נדרשו לקיים אותם, בצדק גמור, מצוות שקיימות גם בכל ארץ אחרת, כל שכן שכך צריכים להתנהג בארץ הקדושה.

ה. מצווה חמישית היא, שלא לבזות את שם ה' על ידי קללות. גם זה דבר אסור בכל המדינות, אם כי אפשר שלא בדיוק בצורה הנדרשת לפי התורה, אבל מתושבי הארץ הקדושה נדרש לקיים את המצווה הזו לפי ההלכה. לא היה כל עוול בדבר.

ו. חופש הדת בארצות הברית אינו מונע אנשים מלעבוד לאלילים, אבל בודאי שגם בארצות הברית אין אפשרות להקריב קרבנות אדם, כמו שעשו עובדי האלילים ויש כאלה שעושים כן גם היום באפריקה. מתושבי הארץ הקדושה נדרשה הגבלה בעבודת אלילים, אם כי לא הצטוו על עבודת ה' טהורה בהחלט כמו זו של ישראל.

עד כאן שש מצוות. יש עוד מצווה אחת, שהיא דבר שלא שכיח והוא שלא לאכול אבר מן החי. אם יחנותך מישהו אבר מבהמה כדי לאכול אותו, גם בארה"ב הוא יענש, אמנם לא על

האכילה, אלא על צער הבהמה. אבל מי עושה כן? גם אם במקרה נחתך איזה איבר מבעל חי, אדם רגיל לא ישתמש בו. אמנם שמעתי שיש איזה חיה קטנה שנוהגים להכניסה לתנור ולבשלה בעוד והיא חיה, זה בודאי איסור אבר מן החי הכולל גם אכילת כל דבר לפני ששחטוהו או המיתוהו, אבל תסכימו שכלל וכלל לא היה עוול, אם דרשו מתושבי כנען, לא לעשות כן. לאחר שלא הסכימו לכך - נדרשו לעזוב את הארץ. כאשר לא עזבו - נלחמו אתם. [אפשר למצוא דוגמאות כאלה גם בימינו, אבל לא הכיתה היא המקום לדון על זה. למשל: המלחמה שהתנהלה נגד היטלר והיום נגד הקומוניסטים יש בה צדדים דומים לבעיה זו].

פרק א. נושא שני. פסוקים ה-ט

הנושא: לימוד תורה בתקופת מלחמה ושלו

המחנך: עדיין לא כולכם למדתם ספר דברים, אבל אתם כולכם יודעים את פרשת קריאת שמע הכתובה בספר דברים. שם נאמרה מצות לימוד התורה: "ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" (דברים ו ז). דברים דומים אמורים כאן: "לא ימוש ספר התורה מפיק והגית בו יומם ולילה" (א ח). השתדלו להבין למה היה צורך לחזור כאן על מצווה זו ומה החידוש שיש כאן.

תלמיד: כאן נוספו המלים "ספר התורה".

המחנך: נכון מאד. יפה עשית שהתבוננת במלים, אבל זה לא הכל. התבוננו במלים ובענין.

תלמיד אחד: "והגית בו יומם ולילה", זה קיצור מ"בשבתך בביתך ובלכתך בדרך".

תלמיד שני: יש כאן מלה חדשה "והגית".

המחנך: יפה מאד, אם כי זה לא העיקר. אבל ראשית כל נגמור דבר זה. במלה "והגית" באמת נוסף דבר חשוב מאד. ראו מה מפרש רש"י: והתבוננת בו, כל היגיון שבתורה בלב. בתורה כתוב "ודברת בם", כאן נוסף שילמד לא רק בפה, אלא גם בלב. לא תמיד אפשר ללמוד בפה, אבל בלב תמיד אפשר. עתה אולי תנסו למצוא למה ציווה ה' ליהושע על הגיה בלב. התבוננו, האם רק המצוה ללמוד הוטלה על יהושע.

תלמיד אחד: הוא היה צריך לכבוש את הארץ.

תלמיד שני: הוא גם צריך היה לשמור את כל המצוות.

המחנך: ועוד יותר מזה, הוא היה צריך לשמור שכל העם ילמד ויקיים את המצוות. זו עבודה רבה וקשה ובפרט - המלחמה. אם כן, האם אתם כבר מבינים למה היה צורך להזהיר אותו במיוחד על הלימוד בלב?

תלמיד: מפני שבטרדות רבות כאלה לא יהיה לו זמן ללמוד בפה, אז שלפחות ילמד בלב.

המחנך: נכון מאד. להגות בתורה אפשר תמיד, אף בלילה, כאשר אדם שוכב במיטתו ועוד אנשים בחדר או בחדר הסמוך ואי אפשר ללמוד בקול רם. להגות בתורה אפשר גם במלחמה, ולא רק אפשר, חובה לעשות כן. זה ציווי ליהושע וכל שכן לשאר העם שאין עליהם עומס רב כל כך. אבל גם אצלם נועדו החיים להשתנות מאד, מי יכול לומר במה?

תלמיד: במדבר לא היו להם שדות ובעלי חיים רבים. עתה צריכים היו לעבד את האדמה ולטפל בהרבה בעלי חיים. היו גם ערים ומסחר וצריכים היו לנסוע לפעמים מעיר לעיר ואף לארצות סמוכות.

המחנך: נכון מאד, כל אלו מטרידים את האדם ואין לו זמן ללמוד. על כן הוזהרו במיוחד על הלימוד. שימו לב לדבר נוסף: מה המטרה העיקרית בלימוד.

תלמיד: להצליח, כמו שנאמר "כי אז תצליח".

המחנך: כן, גם זה נכון, אבל דילגת על המטרה העיקרית ותפסת את הדבר שרוב בני אדם שואפים לו. כולם רוצים להצליח, אבל כאן יש גם מטרה אחרת גדולה יותר, מה היא?

תלמיד: "למען תשמור לעשות ככל הכתוב".

המחנך: נכון מאד. הדברים שנאמרו כאן היו מעין מתן תורה נוסף בכניסה לארץ, הוזהרו ישראל ללמוד הרבה. אם ילמדו הרבה ידעו מה לעשות וגם יאהבו לעשות כן. הלימוד מחבב את התורה על האדם, הלימוד מקדש את האדם, הלימוד נותן שכל לאדם, כמו שנאמר "ואז תשכיל". אתם בודאי יודעים קצת מה שקרה לנו אחר כך. הארץ שכבש יהושע וישראל נלקחה מאתנו. הגויים כבשו אותה ואותנו הגלו ממנה. הסיבה העיקרית היתה, שלא קיימנו בשלמות את מצות "והגית בו יומם ולילה". כיון שלא למדו מספיק, גם לא קיימו והיו חוטאים רבים. היות ולא למדו לא היה לעם ישראל די שכל להבין את קדושת הארץ ואת קדושת התורה. יש לזכור יפה יפה פסוקים אלו מספר יהושע.

פרטים גיאוגרפיים

בספר יהושע מרובים הפרטים הגיאוגרפיים. יש להפריד בין המקומות שנזכרים אגב המאורעות, לבין תיאורים מפורטים של חלקי הארץ כגון אלו שבפרטים יב-כא.

התיאורים המפורטים הם לא בתחום ההישג של התלמיד הצעיר, כל שכן בן חוץ לארץ. להלן נדון על כך במיוחד. אולם, למקומות הנזכרים אגב המאורעות יש להקדיש תשומת לב רבה, מתוך מטרה, שבמשך הזמן ירכוש התלמיד בהדרגה איטית ידיעה על המקומות העיקריים הנזכרים בדברי הנביאים.

מצויות מפות טובות ומפורטות בפורמט קטן וגדול בעברית ובלועזית. יש להרגיל את התלמידים למפות אלו. בכל כיתה צריכות להימצא מפות אחדות. שטח הארץ איננו גדול,

כאמור. אם יתחילו בגיל צעיר להרגיל את התלמיד למפת ארץ ישראל ואף לצייר מידי פעם את מפות המקומות הקשורות לעניינים - יהפך הדבר לשגרה ומידי פעם כאשר יזכר שם מקום בדברי הנביא יפנו למפה.

לענייננו חשוב להדגיש את המקומות דלהלן:

א. המדבריות שבדרומה של ארץ ישראל וסביבתה.

ב. הלבנון והריו.

ג. נהר פרת.

ד. אדם העיר.

ה. יריחו.

ניבים מיוחדים לזכירה

בכל פרק מפרקי התנ"ך יש ניבים וביטויים שיש לעורר את התלמידים לשננם, לפעמים אף שינון מכני בעל פה, כמו שמשנן התלמיד בארה"ב את אותיות המלים, בתחילת לימוד הקריאה ("ספעלינג"), ויותר רצוי שינון על ידי קריאה בעיון והתבוננות במלים. בפרק זה יש ביטויים מיוחדים מסוג זה כגון: "לא ארפך ולא אעזבך" (פסוק ה), "חזק ואמץ מאד" (פסוק ז), "אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל" (פסוק ז), "אל תערץ ואת תחת" (פסוק ט), "כל אשר צויתנו נעשה ואל כל אשר תשלחנו נלך" (פסוק טז).

רצוי שלא לדון בניבים אלה וכיוצא בהם בנפרד, אלא לצרפם לניבים דומים המצויים במקומות אחרים כדי לרענן את זיכרונם, כגון: "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך" שנאמר ליעקב (בראשית כח, טו). אם כבר למדו ספר דברים יש להזכיר את הציווי "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (ז, יא) וכדומה.

את הפסוקים יב-טז יש ללמוד בפירוש המלים בלבד מתוך הדגשת הלשון התקיפה של יהושע והתשובה הנכנעת של בני גד ובני ראובן, שמדבריהם אפשר לראות את - קיומה המיידית של ההבטחה: "לא יתיצב איש לפניך" (פסוק ה).

פרק ב. נושא א. פסוקים א-ז

המרגלים של יהושע

הערה: נושא זה אפשר ללמד בשלמות רק אם התלמידים כבר למדו ספר במדבר. במקרים רבים אין הדבר כן. מסיבות שונות אי אפשר לדחות את התחלת לימוד הנביאים עד לאחר סיום חמשת חומשי